

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.2.749

UDK 316.774(497.6)

Primljeno: 27. 02. 2022.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Andela Kuprešanin Vukelić

OPSTRUKTIVNI MEHANIZMI U DEMOKRATIZACIJI MEDIJIA I UNAPREĐIVANJU MEDIJSKOG PLURALIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Uspostavljanje i razvijanje medijskog pluralizma važan je preduslov za demokratizaciju medijskih sistema. Izloženost medija različitim vidovima instrumentalizacije bitno ograničava proces njihove demokratizacije, što rezultira nedovoljnom diferencijacijom medija, političkom polarizacijom medija, komercijalnom instrumentalizacijom, čime se sužava prostor za profesionalno, slobodno i na javnom interesu zasnovano djelovanje medijskih organizacija. Navedene tendencije upućuju na dominantno prisustvo i djelovanje opstruktivnih mehanizama u procesu demokratizacije medija i medijskih sistema i uspostavljanju medijskog pluralizma. U radu će biti predstavljeni mehanizmi ili obrasci djelovanja koji primarno opstruišu razvijanje internog, tj. unutrašnjeg medijskog pluralizma na medijskom tržištu Bosne i Hercegovine (BiH). Interni pluralizam je naročito značajan za proces uspješne demokratizacije medija, jer nerijetko eksterni, tj. spoljašnji pluralizam služi samo kao prividno ispunjavanje kriterijuma pluralnosti medija i njihovih uređivačkih politika. Cilj rada jeste identifikovanje kritičnih tačka u radu medija i u novinarskoj profesiji na ovom medijskom prostoru, u aspektima koji su primarni za efektivnu demokratizaciju i orijentaciju ka uspješnom uspostavljanju diferencije medijskih sadržaja na nivou pojedinačnih medijskih organizacija. Nivo kritičnosti različitih aspekata medija biće ispitan iz perspektive novinara i urednika zaposlenih u medijskim organizacijama u BiH i menadžera medija na ovom medijskom tržištu.

Ključne riječi: demokratizacija medija; medijski pluralizam; instrumentalizacija medija; profesionalni komunikatori; Bosna i Hercegovina

UVOD

Demokratizacija medija i medijskih sistema unutar kojih mediji funkcionišu i djeluju je sveobuhvatan proces koji podrazumijeva transformaciju svih strukturnih elemenata medijskog sistema. Procesi transformacije medija usmjerni ka njihovoj demokratizaciji bitno su uslovljeni prirodom i karakterom medijskog sistema kao i drugih društvenih podsistema (politički, ekonomski, kulturni i dr). Procesi koji podrazumijevaju suštinske promjene naročito su izraženi i dinamični u tranzicionim medijskim sistemima, tj. sistemima koji su u fazi transformacije. Dosadašnja istraživanja tranzicionih medijskih sistema pokazala su da, uprkos dinamičnim globalnim procesima, njihova transformacija nije potpuna i da je determinisana brojnim činiocima koji proces njihove demokratizacije ograničavaju i preusmjeravaju na suzbijanje slobode medija i medijskog pluralizma.

U komparativnim istraživanjima medijskih sistema i njihove transformacije najčešće iz autoritarnog u demokratski model, prepoznati su i izdvojeni procesi homogenizacije, heterogenizacije i hibridizacije medijskih sistema. Identifikovanje različitih procesa rezultat je nepostojanja jedinstvenog obrasca transformacije medijskih sistema, zbog istorijskih, političkih i društvenih specifičnosti svake zemlje (Hadamik 2003: 23; Hallin & Mancini 2004: 282–287; Hardy 2008: 121; Boczkowski, Mitchelestein & Walter 2011: 380). Polazeći od komparativnih istraživanja kojima su, osim zapadnih demokratskih zemalja, obuhvaćene i zemlje koje pripadaju manje razvijenim dijelovima svijeta i u kojima je proces demokratizacije počeo mnogo kasnije (Dobek Ostrowska et al. 2010; Hallin & Mancini 2012), Ketrin Voltmer (Kathrin Voltmer) ukazuje na to da se „procesi transformacije medijskih sistema najčešće kreću ka njihovoj hibridizaciji, čime se stvaraju pretpostavke za proces homogenizacije medijskih sistema“ (2012: 231).

Na složenost i divergentnost procesa transformacije medijskih sistema usmjerenih ka njihovoj demokratizaciji upućuje komparativno istraživanje Karola Jakubovića (Karol Jakubowicz) i Miklosa Sukosda (Miklós Sükösd) u zemljama centralne i istočne Evrope. Autori ističu kako su ove zemlje pretrpjele opsežan proces promjena, koji je uključivao „trostruku“ ili čak „čtetvorostruku“ postkomunističku transformaciju (modernizaciju, globalizaciju, međunarodnu integraciju, uključujući za pojedine zemlje i proces pristupanja Evropskoj uniji) (2008: 9). „Transformacioni procesi medijskih sistema se odvijaju prema različitim obrascima, od potpune demokratizacije sistema do potpunog blokiranja transformacionih procesa usmjerenih ka demokratizaciji“ (Kleinsteuber 2010: 25).

Procesi transformacije i tendencije opstrukcije demokratskog upravljanja i razvoja, kao i uspostavljanje medijskog pluralizma unutar medijskih sistema u pruženom tranzicionom periodu su, prema mišljenju brojnih autora, kompleksni i uslovljeni nizom internih i eksternih društvenih i informacionih determinanti (Dobek Ostrowska et al. 2010; Noris 2010; Dragomir 2010; Mihelj & Downey 2012; Sparks 2012; Matić i dr. 2014). Za pojedine autore ove tendencije su primarno determinisane institucionalnim kontekstom u kojem mediji djeluju. To se prije svega odnosi na zastupljenost „ekstraktivnih“ institucija, koje nastoje da kontrolišu kanale javnog komuniciranja, nasuprot „inkluzivnim institucijama“, koje podržavaju slobodu medija (Acemoglu i Robinson 2012 prema Peruško, Vozab i Čuvalo 2015).

Medijski sistem Bosne i Hercegovine (BiH) pripada kategoriji sistema u produženom tranzicionom periodu i zbog toga mnogi procesi, bez obzira na opseg i vrstu djelovanja, ili traju, ili su anahroni, ili postoje samo deklarativno (Kuprešanin Vukelić 2018). U radu se nastoji ispitati da li su procesi demokratizacije medijskog sistema BiH u domenu medijskog pluralizma isključivo deklarativnog karaktera ili su uočljive tendencije koje upućuju na stvarni potencijal za demokratizaciju i diferenciju medija. Medijskom tržištu BiH inherentne su oprečne tendencije, koje pritom nisu međusobno isključive. Naprotiv, njihova koegzistencija predstavlja jedno od ključnih obilježja tranzicionih i hibridnih medijskih sistema. U kontekstu analize i identifikovanja posljedica koegzistencije divergentnih tendencija naročito su značajni i indikativni odgovori profesionalnih komunikatora. Naime, na osnovu samopercepcije komunikatora i menadžera o najkritičnijim tačkama u radu medija i u novinarskoj profesiji, u radu će biti izdvojeni aspekti koji dominantno ugrožavaju proces demokratizacije medija i razvijanja medijskog pluralizma na medijskom prostoru BiH.

DEMOKRATIZACIJA MEDIJA I MEDIJSKI PLURALIZAM

Razvijanje medijskog pluralizma i proces demokratizacije medija su međusobno uslovljeni, jer uspostavljanje i unapređivanje medijskog pluralizma nije moguće bez djelovanja medija zasnovanog na demokratskim principima, dok je medijski pluralizam jedan od neizostavnih preduslova za demokratizaciju medija. Posebno značajna u tom kontekstu je distinkcija između spoljašnjeg i unutrašnjeg medijskog pluralizma. Među ključnim pokazateljima prirode i karaktera pojedinačnih medijskih sistema Halin (Daniel C. Hallin) i Manćini (Paolo Mancini) izdvajaju unutrašnji (interni) i spoljašnji (eksterni) pluralizam medija. Spoljašnji pluralizam autori definišu

kao „pluralizam postignut na nivou medijskog sistema u cjelini, kroz postojanje niza medija ili organizacija koje odražavaju gledišta različitih grupa ili tendencija u društvu“ (2004: 29). Za sisteme koje odlikuje ova vrsta medijskog pluralizma može se smatrati da je u njima zastupljen i visok stepen političkog pluralizma. Unutrašnji pluralizam je onaj postignut na nivou pojedinačnih medijskih organizacija. Halin i Manćini termin interni pluralizam koriste u svrhu označavanja onih medija koji nastoje da izbjegnu institucionalne veze sa političkim grupama, održavajući na taj način neutralnost i ravnotežu u svom izvještavanju.

Naime, evidentno je da penetracija velikog broja medija na određenom medijskom tržištu, koji su pritom divergentni prema tehnikama komuniciranja, strukturi vlasništva i načinu funkcionisanja i organizovanja, nužno ne podrazumijeva diferenciju vjerodostojnih i relevantnih medijskih sadržaja. S druge strane, ova tendencija jeste jedna od pretpostavki za razvoj medijskog pluralizma i demokratizaciju medija, ali sama po sebi nije dovoljna, jer samo u korelaciji sa brojnim drugim društvenim i medijskim aspektima može rezultirati demokratski postuliranom medijasferom.

U kontekstu kompleksnosti koncepta medijskog pluralizma indikativan je MPM (Media Pluralism Monitor) kao istraživački alat koji je izrađen za procjenu potencijalnih rizika za medijski pluralizam u zemljama članicama Evropske unije i pojedinim zemljama kandidatima za članstvo u EU. U odnosu na druge mnogobrojne alate za procjenu zastupljenosti medijskog pluralizma MPM-om su, pored tržišne dimenzije, tj. tržišnog pluralizma, obuhvaćene još tri kategorije ili područja značajna za njegovo uspostavljanje, razvoj ili ograničavanje. Naime, izazovi medijskom pluralizmu i slobodi medija procjenjuju se na osnovu četiri oblasti i 20 indikatora, po pet indikatora za svaku oblast. U tom smilu izdvojene su sljedeće četiri oblasti: osnovna zaštita, tržišni pluralizam, politička nezavisnost i društvena participacija. Za oblast osnovne zaštite predviđeno je sljedećih pet indikatora: zaštita slobode izražavanja; zaštita prava na pristup informacijama; novinarska profesija, standardi i zaštita; nezavisnost i djelotvornost medijskog regulatora; univerzalni doseg tradicionalnih medija i pristup internetu. Za procjenu nivoa zastupljenosti tržišnog pluralizma obuhvaćeni su sljedeći indikatori: transparentnost medijskog vlasništva; koncentracija medijskog vlasništva (horizontalna); među-medijska koncentracija vlasništva i tržišno nadmetanje; komercijalni i vlasnički uticaj nad uredničkim sadržajem; održivost medija. Ispitivanje nivoa političke nezavisnosti medija provodi se na osnovu sljedećih pet indikatora: politička kontrola nad medijskim kanalima; urednička autonomija; mediji i demokratski izborni procesi; regulacija državnih resursa i podrške medijskom sektoru; nezavisnost upravljanja i finansiranja javnog

servisa. Društvena participacija se procjenjuje na osnovu sljedećih indikatora: pristup manjina medijima; pristup medijima za lokalne/regionalne zajednice i medije zajednice; pristup medijima za osobe sa invaliditetom; pristup medijima za žene; medijska pismenost.

Evropska federacija novinara podržava pozicioniranje medijskog pluralizma kao prioriteta Evropske komisije, ali istovremeno upozorava na rezultate posljednjih istraživanja, koji upućuju na opštu stagnaciju ili pogoršanje situacije u pogledu razvijanja medijskog pluralizma u Evropi.

Naročito značajni u kontekstu aktuelnih tendencija koje ugrožavaju medijski pluralizam u zemljama članicama Evropske unije i pojedinim zemljama kandidatima za članstvo u EU jesu rezultati posljednjeg istraživanja MPM 2021, kojim je obuhvaćena 2020. godina. Rezultati ovog istraživanja pokazuju opštu stagnaciju ili čak pogoršanje stanja medijskog pluralizma i slobode medija u sve četiri oblasti (osnovna zaštita, tržišni pluralizam, politička nezavisnost, društvena participacija). Rezultati posljednjeg istraživanja ukazuju na sljedeće tendencije koje opstruišu medijski pluralizam i slobodu medija:

- U domenu osnovne zaštite ustanovljeno je pogoršanje situacije u odnosu na MPM 2020 u pogledu tri od pet indikatora, a naročito u kontekstu zaštite slobode izražavanja, zaštite prava na informisanje, tj. zaštite prava na pristup informacijama, i zaštite standarda novinarske profesije. Pogoršanje u ovim sferama jednim dijelom vide kao posljedicu mjera koje su neke zemlje usvojile pojavom pandemije COVID-19.
- Kao visokorizična oblast u MPM 2021 identifikovan je tržišni pluralizam čemu je naročito doprinijelo ugrožavanje ekonomske održivosti medija primarno determinaisano padom prihoda od oglašavanja. Ekonomska kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 i dominacija digitalnih platformi na tržištu onlajn oglašavanja doprinijeli su povećanju rizika u pogledu održivosti medija. Shodno navedenom uočeno je i pogoršanje ekonomskih uslova u radu novinara. Na negativne tendencije u kontekstu tržišnog pluralizma upućuje i indikator transparentnost vlasništva nad medijima, koja je ugrožena, naročito u onlajn sferi.
- Područje političke nezavisnosti je pod visokim rizikom u sedam zemalja, a državno oglašavanje identifikovali su kao zabrinjavajući faktor, koji se zloupotrebljava kao oblik podrške medijima koji se bore za opstanak na medijskom tržištu. Većina zemalja (25) je kao visokorizičan ocijenila pokazatelj sve veće političke zarobljenosti medija.

- U oblasti društvene participacije kao najnepoželjnija tendencija u kontekstu razvijanja medijskog pluralizma uočena je nedovoljna zastupljenost žena u sektorima upravljanja medijima i izvještavanja u medijima. Sljedeći najugroženiji indikator jeste diseminacija dezinformacija. Uočeno je da u većini zemalja obuhvaćenih istraživanjem ne postoji normativni okvir za suzbijanje njihovog širenja.¹

Predstavljene aktuelne tendencije na evropskom medijskom prostoru upućuju na to da je medijski pluralizam inhibiran na različite načine. Rezultati posljednje studije pokazuju da su se opstruktivni mehanizmi u kontekstu uspostavljanja i razvijanja medijskog pluralizma u pojedinim segmentima intenzivirali u odnosu na prethodnu 2019. godinu i da su u značajnoj mjeri determinisani pojavom pandemije. Istraživačkim alatom MPM nije obuhvaćena BiH, ali prethodna istraživanja ukazuju na visok stepen korelativnosti u pogledu opstruktivnih mehanizama u uspostavljanju i razvijanju medijskog pluralizma i demokratizaciji medija. U tom kontekstu moguće je izvodjiti nekoliko tendencija:

- neuspješna i nepotpuna tranzicija iz državnokontrolisanih u demokratske i slobodne medijske sisteme, trend rastuće zavisnosti medija od države ili političkih partija uzrokovan odsustvom tržišta, društvena, profesionalna i ekonomska degradacija novinara, instrumentalizacija mejnstrim novinarstva u komercijalne svrhe i u svrhu političkog paralelizma (Petković, Hrvatinić i Hodžić 2014: 28–41);
- retrogradan trend i stagnacija demokratske transformacije medija i njihova politizacija, što onemogućava izgradnju održivih i funkcionalnih medijskih institucija (Irion i Jusić 2013: 41–44);
- ugroženost profesionalnih standarda i finansijska neodrživost javnih servisa, koja ih čini ekonomski zavisnim od državnog ili entitetskog budžeta i podložnim političkim pritiscima, pravna nesigurnost novinara (Brogi, Dobrova i Parcu 2014: 27–32);
- netransparentnost vlasništva nad medijima, naročito nad web portalima, što značajno ugrožava vjerodostojnost medija i doprinosi intenziviranju širenja dezinformacija (Osmančević i Šušnjar 2021).

¹ *Monitoring media pluralism in the digital era* (2021), European University Institute (EUI): https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71970/CMPF_MPM2021_final-report_QM-09-21-298-EN_N.pdf?sequence=1&isAllowed=y (pristupljeno 23. 12. 2021.)

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Problem ovog istraživanja je višedimenzionalan i kompleksan, što proizilazi iz kompleksnosti samog koncepta medijskog pluralizma i složenosti procesa demokratizacije medija. Ispitivanjem su obuhvaćene različite dimenzije medijskog tržišta u BiH, koje primarno determinišu proces njegove demokratizacije i uspostavljanja medijskog pluralizma. Istraživanje je usmjereno na identifikovanje i elaboriranje mehanizama ili obrazaca djelovanja koji dominantno opstruišu razvijanje medijskog pluralizma na ovom medijskom tržištu. Uspostavljanje diferencije medijskih sadržaja na nivou pojedinačnih medijskih organizacija predstavlja jedan od imperativa uspješne demokratizacije savremenih medijskih sistema, što upućuje na njihovu uslovljenost, kao i na uslovljenost tendencija koje ih ugrožavaju ili podstiču.

Shodno navedenom, rezultati istraživanja predstavljeni u ovom radu upućuju na konjunkturu različitih aspekata značajnih kako u kontekstu autonomnog, odgovornog i profesionalnog kreiranja, uređivanja i prezentovanja medijskih sadržaja, tako i u kontekstu demokratizacije medija i uspostavljanja medijskog pluralizma na medijskom prostoru BiH. U odnosu na prethodno pojašnjenu dihotomiju medijskog pluralizma na eksterni i interni, i apostrofiranje značaja internog pluralizma za uspješnu demokratizaciju savremenih medijskih sistema, ovim istraživanjem obuhvaćeni su indikatori unutrašnjeg medijskog pluralizma.

Cilj istraživanja je identifikovanje najmanje kritičnih i najkritičnijih tačka u radu medija i u novinarskoj profesiji, u aspektima koji su primarni kada je riječ o efektivnoj demokratizaciji i orijentaciji ka uspješnom uspostavljanju diferencije medijskih sadržaja na nivou pojedinačnih medijskih organizacija. Ispitivanje je uzelo u obzir perspektivu novinara, urednika i menadžera u medijskim organizacijama u BiH.

Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno 225 profesionalnih komunikatora zaposlenih u 27 medija. Od ukupnog uzorka, 150 ispitanika čine novinari, 65 urednici a 10 ispitanika su menadžeri medija (vlasnici/direktori). S obzirom na to da su na medijskom tržištu u BiH prema načinu upravljanja i finansiranja zastupljeni različiti tipovi medijskih organizacija, istraživanjem su obuhvaćeni mediji koji pripadaju profitno-komercijalnom tipu, tipu javne službe i civilnom tipu.

Za prikupljanje empirijske građe kao osnovne istraživačke tehnike korištene su anketno terensko ispitivanje i intervjuisanje. Postupkom anketiranja obuhvaćeno je 150 novinara i 65 urednika, a postupkom intervjuisanja 10 menadžera medijskih organizacija. Cilj primjene „mješovitog dizajna“, tj. sprovođenja anketnog istraživanja u

mješovitom pristupu, koji u ovom radu podrazumijeva upotrebu upitnika, u slučaju pisane komunikacije, i spisak pitanja, u slučaju strukturisanog intervjua i usmene komunikacije, kao osnovnih mjernih instrumenata, jeste podizanje kvaliteta ovog anketnog istraživanja (Popadić, Pavlović i Žeželj 2018). Na ovaj način koncipirana istraživačka strategija determinisana je i veličinom i mješovitom strukturom uzorka, pri čemu je za dobijanje kvantitativnih informacija od relativno velikog uzorka (novinara i urednika) kao najpogodniji mjerni instrument određen upitnik, dok je primjena „intervjua licem u lice“ (Popadić, Pavlović i Žeželj 2018: 321) procijenjena kao najpogodnija za značajno manji uzorak (menadžeri medija). Različite grupe ispitanika podrazumijevale su izradu različitih instrumenata: anketni upitnik za novinare, anketni upitnik za urednike i obrazac intervjua za menadžere.

U izradi ovog rada izdvojeni su rezultati istraživanja koji se odnose isključivo na pokazatelje potencijala medijskog tržišta u BiH za razvijanje unutrašnjeg medijskog pluralizma. Istraživanje je provedeno u periodu od 1. oktobra 2016. godine do 20. februara 2017. godine. Iako je uočljiva vremenska distanca u odnosu na period u kojem je istraživanje realizovano, relevantnost rezultata proizilazi iz činjenice da od tada do danas nisu provedene značajnije promjene u kontekstu uspostavljanja internog medijskog pluralizma, kao i demokratizacije medijskog sistema BiH.²

Nakon raščlanjivanja problema istraživanja na indikatore, uslijedio je izbor onih indikatora koji su primarno relevantni za identifikovanje mehanizama ili obrazaca djelovanja koji dominantno opstruišu razvijanje medijskog pluralizma i demokratizaciju medijskog sistema. Višedimenzionalan karakter problema istraživanja podrazumijevao je izdvajanje većeg broja indikatora, koji su podijeljeni u dvije grupe. Prvu grupu čine indikatori koji upućuju na nivo kritičnosti stanja različitih aspekata u radu medija, a koji istovremeno determinišu proces uspostavljanja i razvijanja unutrašnjeg medijskog pluralizma. Drugu grupu čine indikatori koji upućuju na nivo kritičnosti stanja različitih aspekata u novinarskoj profesiji koji su, takođe, značajni u kontekstu identifikovanja stepena ugroženosti potencijala za razvijanje unutrašnjeg medijskog pluralizma.

Shodno izdvojenim indikatorima formulisana su pitanja za oba mjerna instrumenta. U okviru upitnika za novinare i urednike, a u skladu sa prethodno pojašnjenom podjelom indikatora u dvije kategorije, ispitanicima je ponuđeno da procijene nivo kritičnosti stanja (najmanje kritičan, kritičan i najkritičniji) sljedećih aspekata u radu

² Empirijski dio rada zasniva se na jednom dijelu istraživanja koje je provedeno u svrhu izrade doktorske disertacije “Informacione determinante medijskog sistema Republike Srpske u globalnoj medijasferi” autorke Andele Kuprešanin Vukelić. Disertacija je uspješno odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu u septembru 2018. godine.

medija: ekonomska neodrživost medija, uticaj globalnog medijskog kapitala, neodgovarajući zakonski okvir za rad medija, nedovoljno razvijeni mehanizmi samoregulacije, neadekvatna podrška države medijima, odsustvo autonomije medija uzrokovano izraženim političkim pritiscima, odsustvo autonomije medija uzrokovano izraženim komercijalnim pritiscima, tehnološka zastarjelost medija, dominacija senzacionalizma i tabloidnog novinarstva i različiti oblici cenzure. Zatim, ispitanicima je ponuđeno da procijene nivo kritičnosti stanja (najmanje kritičan, kritičan i najkritičniji) sljedećih aspekata u novinarskoj profesiji: niske plate, nizak društveni ugled i status profesije, samovolja vlasnika medija u pogledu radnih uslova i prava novinara i urednika, odnos vlasnika medija prema novinarima i urednicima i radni uslovi, nedostupnost državnih izvora informacija, tehnička zastarjelost opreme za rad, nepripremljenost novinara i urednika za rad na digitalnim platformama, nizak nivo profesionalizma uzrokovan uticajem i pritiscima različitih eksternih agensa (država, političke stranke, oglašivači/vlasnici kapitala), nizak nivo profesionalizma uzrokovan pritiscima vlasnika/direktora medija, nedovoljno poznavanje i primijenjivanje principa novinarske etike i različiti oblici autocenzure.

Relevantnost i značaj pitanja postavljenih u okviru upitnika proizilazi iz visokog nivoa korelativnosti sa oblastima i indikatorima koji su obuhvaćeni prethodno pojašnjenim istraživačkim alatom MPM – Media Pluralism Monitor, a koji je i izrađen za procjenu potencijalnih rizika za medijski pluralizam. Naime, ispitivanjem stanja značajnih aspekata u radu medija i u novinarskoj profesiji, obuhvaćenih upitnikom, biće omogućena gradacijska klasifikacija tendencija i izdvajanje onih koje u najvećoj mjeri iz perspektive profesionalnih komunikatora opstruišu uspostavljanje i razvijanje medijskog pluralizma u BiH. S druge strane, rezultati ovog ispitivanja pružiće uvid i u one aspekte u radu medija i u novinarskoj profesiji, koji nisu značajno ugroženi i kao takvi predstavljaju pozitivne tendencije u kontekstu uspostavljanja diferencije medijskih sadržaja na nivou pojedinačnih medijskih organizacija.

U pogledu drugog mjernog instrumenta, za potrebe ovog istraživanja analizirani su odgovori menadžera medija koji upućuju na genezu i prirodu najznačajnijih izazova za uspostavljanje i razvijanje medijskog pluralizma i za demokratizaciju medija u BiH.³ U tom smislu analizom su obuhvaćeni odgovori na pitanja o dominantnim eksternim informacionim agensima u radu medija, internim informacionim

³ Kao što je prethodno pojašnjeno empirijski dio rada zasniva se na jednom dijelu istraživanja koje je provedeno u svrhu izrade doktorske disertacije autorke Andele Kuprešanin Vukelić. U tu svrhu intervju je strukturisan u četiri cjeline: opšta pitanja o mediju, pitanja o normativnom okviru, pitanja o dominantnim eksternim informacionim agensima u kontekstu njihovog uticaja na način funkcionisanja medija i u tom smislu pitanja o dominantnim internim informacionim agensima.

agensima u radu medija i o najizraženijim problemima u radu medija u kontekstu ostvarivanja njihove autonomije, ekonomske održivosti, konkurentnosti, različitih vidova njihove instrumentalizacije i sl.

Glavna hipoteza u radu je da u medijskom sistemu BiH prevladavaju opstruktivni mehanizmi u razvijanju internog medijskog pluralizma, uprkos tržišnoj diferenciji medija prema strukturi vlasništva, načinu funkcionisanja i finansiranja i tehnikama komuniciranja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Relevantnost ispitivanja nivoa zastupljenosti opstruktivnih mehanizama u demokratizaciji medija i razvijanju medijskog pluralizma iz perspektive novinara, urednika i menadžera medija, kroz određenje nivoa kritičnosti stanja različitih aspekata u radu medija i novinarskoj profesiji, temelji se na činjenici da se upravo ove grupe profesionalnih komunikatora u svom svakodnevnom angažmanu neposredno suočavaju sa problemima koji ove trendove u većoj ili manjoj mjeri opstruišu. S namjerom da se identifikuje nivo kritičnosti stanja izdvojenih aspekata, svim grupama ispitanika je omogućeno da ih na osnovu sopstvene procjene i iskustva gradacijski klasifikuju, od najmanje kritičnih do najkritičnijih.

S obzirom na zastupljenost različitih grupa ispitanika, u sljedećim tabelama biće posebno predstavljeni rezultati istraživanja koji upućuju na percepciju novinara o najkritičnijim tačkama u radu medija, a potom i u novinarskoj profesiji.

Tabela 1: Brojčana (n) i procentualna (%) zastupljenost stava „nivo kritičnosti različitih aspekata u radu medija“ iz perspektive novinara

	Bez odgovora		Najmanje kritično		Kritično		Najkritičnije	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ekonomska neodrživost medija	4	2,67	17	11,33	81	54,0	48	32,0
Globalni medijski kapital	4	2,67	29	19,33	96	64,00	21	14,0
Medijska regulativa	6	4,0	25	16,67	86	57,33	33	22,0
Mehanizmi samoregulacije	4	2,67	34	22,67	95	63,33	17	11,33
Podrška države medijima	6	4,0	32	21,33	78	52,0	34	22,67
Autonomija medija i politički pritisci	5	3,33	25	16,67	64	42,67	56	37,33
Komercijalna instrumentalizacija	7	4,67	32	21,33	75	50,0	36	24,0
Tehnički kapaciteti medija	5	3,33	49	32,67	62	41,33	34	22,67
Senzacionalizam i tabloidno novinarstvo	5	3,33	16	10,67	64	42,67	65	43,33
Cenzura	4	2,67	24	16,0	71	47,33	51	34,0

Rezultati predstavljeni u tabeli pokazuju da je brojčana i procentualna zastupljenost stavova kritično i najkritičnije u većini aspekata najizraženija, izuzev uticaja globalnog medijskog kapitala, mehanizama samoregulacije i tehničkih kapaciteta medija, koje je značajan broj ispitanika identifikovao kao najmanje kritične tačke u radu medija. Iako je u vezi s pitanjem uticaja globalnog medijskog kapitala (64%) i mehanizama samoregulacije (63,33%) u odnosu na druge aspekte najzastupljeniji stav kritično, ipak je veći broj ispitanika koji su ove tačke prepoznali kao najmanje kritične u odnosu na ispitanike koji su ih identifikovali kao najkritičnije. Uočljivo je da je zastupljenost stava “najkritičnije” najizraženija u pogledu dominacije senzacionalizma i tabloidnog novinarstva (43,33%), a potom u pitanju odsustva autonomije medija pod uticajem političkih pritisaka (37,33%), cenzure (34%) i ekonomske neodrživosti medija (32%). Istovremeno je u pogledu ovih aspekata najmanji broj ispitanika koji su ih identifikovali kao najmanje kritične tačke u radu medija.

Pored aspekata značajnih u radu medija, novinarima je ponuđena mogućnost za identifikovanje kritičnih tačaka određenih aspekata značajnih u kontekstu novinarske profesije.

Tabela 2: Brojčana (n) i procentualna (%) zastupljenost stava „nivo kritičnosti različitih aspekata u novinarskoj profesiji“ iz perspektive novinara

	Bez odgovora		Najmanje kritično		Kritično		Najkritičnije	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Niske plate	1	0,67	4	2,67	38	25,33	107	71,33
Društveni ugled i status profesije	1	0,67	8	5,33	63	42,0	78	52,0
Vlasnici medija i radni uslovi	3	2,0	31	20,67	83	55,33	33	22,0
Nedostupnost državnih izvora informacija	5	3,33	29	19,33	96	64,0	20	13,33
Tehnička zastarjelost	2	1,33	56	37,33	67	44,67	25	16,67
Rad na digitalnim platformama	2	1,33	66	44,0	70	46,67	12	8,0
Pritisaci eksternih agensa	2	1,33	24	16,0	85	56,67	39	26,0
Pritisaci menadžera medija	3	2,0	50	33,33	81	54,0	16	10,67
Kršenje etičkih principa	1	0,67	44	29,33	89	59,33	16	10,67
Autocenzura	1	0,67	33	22,0	81	54,0	35	23,33

Podaci u tabeli ukazuju na to da su izraženo najkritičnije tačke u novinarskoj profesiji niske plate (71,33%) i društveni ugled i status profesije (52%), a potom je zastupljenost stava "najkritičnije" brojčano i procentualno najizraženija u pogledu pritisaka eksternih agensa (26%) i autocenzure (23,33%). Značajan broj ispitanika je pritiske spoljašnjih agensa prepoznao kao kritične (56,67%), pri čemu su samo 24 ispitanika (16%) ovu vrstu pritisaka identifikovali kao najmanje kritičnu tačku u novinarskoj profesiji. Stav "najmanje kritično" u odnosu na ostale aspekte brojčano i procentualno je najizraženiji u pogledu pripremljenosti novinara za rad na digitalnim platformama (44%), tehničke zastarjelosti opreme za rad (37,33%) i pritisaka menadžera (33,33%). Iako je i u pogledu ovih aspekata najzastupljeniji stav "kritično", ipak je znatno veći broj ispitanika koji su ove tačke prepoznali kao najmanje kritične u odnosu na ispitanike koji su ih identifikovali kao najkritičnije. Značajan broj ispitanika je i kršenje etičkih principa odredio kao najmanje kritičan aspekt stanja novinarske profesije (29,33%), s tim da je zastupljenost stava „kritično“ i u ovom pitanju najizraženija (59,33%).

Na osnovu rezultata predstavljenih u tabelama, uočljivo je da pojedini ispitanici (novinari) nisu procijenili nivo kritičnosti pojedinih aspekta u radu medija i u novinarskoj profesiji, što je označeno formulacijom „bez odgovora“. Međutim, njihova procentualna zastupljenost je niska i ne ugrožava reprezentativnost uzorka i relevantnost rezultata istraživanja.

Pored novinara, a u kontekstu podsticanja internog medijskog pluralizma, naročito značajnu ulogu imaju urednici, kao vratari u selekciji medijskih sadržaja koji će biti diseminovani. Ova grupa profesionalnih komunikatora, s jedne strane, može opstruisati interni medijski pluralizam, ili, s druge strane, doprinijeti raznovrsnosti medijskih sadržaja i izvora informacija, u zavisnosti od prirode spoljašnjih i unutrašnjih činilica koji primarno determinišu uređivačku politiku medija. U tom smislu u narednim tabelama predstavljeni su rezultati koji upućuju na nivo kritičnosti stanja različitih aspekata u radu medija i u novinarskoj profesiji iz perspektive urednika.

Tabela 3: Brojčana (n) i procentualna (%) zastupljenost stava „nivo kritičnosti različitih aspekata u radu medija“ iz perspektive urednika

	Bez odgovora		Najmanjekritično		Kritično		Najkritičnije	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Ekonomska neodrživost medija	-	-	1	1,54	24	36,92	40	61,54
Globalni medijski kapital	-	-	14	21,54	37	56,92	14	21,54
Medijska regulativa	2	3,08	12	18,46	38	58,46	13	20,00
Mehanizmi samoregulacije	1	1,54	12	18,46	43	66,15	9	13,85
Podrška države medijima	1	1,54	14	21,54	33	50,77	17	26,15
Autonomija medija i politički pritisci	-	-	15	23,08	17	26,15	33	50,77
Komercijalna instrumentalizacija	-	-	15	23,08	38	58,46	12	18,46
Tehnički kapaciteti medija	-	-	15	23,08	43	66,15	7	10,77
Senzacionalizam i tabloidno novinarstvo	-	-	8	12,31	21	32,31	36	55,38
Cenzura	-	-	17	26,15	27	41,54	21	32,31

Predstavljeni rezultati pokazuju da su urednici poput novinara, ali drugačijim poretkom, kao najkritičnije tačke u radu medija identifikovali ekonomsku neodrživost medija (61,54%), dominaciju senzacionalizma i tabloidnog novinarstva (55,38%) i ugrožavanje autonomije medija političkim pritiscima (50,77%), a potom cenzuru u medijima (32,31%). Uočljivo je da je stav najkritičnije brojčano i procentualno najmanje zastupljen u pogledu tehničkih kapaciteta medija (10,77%) i mehanizama samoregulacije (13,85%), s tim da je u odnosu na ove aspekte isti i najveći broj ispitanika koji ih smatraju kritičnim tačkama u radu medija (66,15%). Ista i značajna zastupljenost stava kritično uočljiva je i u odnosu na medijsku regulativu (58,46%) i komercijalnu instrumentalizaciju medija (58,46%), a zatim u pogledu globalnog medijskog kapitala (56,92%). Interpretacija rezultata upućuje na visok stepen korelativnosti sa prethodno analiziranim rezultatima koji prikazuju percepciju novinara o istim aspektima.

Tabela 4: Brojčana (n) i procentualna (%) zastupljenost stava „nivo kritičnosti različitih aspekata u novinarskoj profesiji“ iz perspektive urednika

	Bez odgovora		Najmanje kritično		Kritično		Najkritičnije	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Niske plate	-	-	-	-	20	30,77	45	69,23
Društveni ugled i status profesije	-	-	4	6,15	22	33,85	39	60,00
Vlasnici medija i radni uslovi	1	1,54	20	30,77	21	32,31	23	35,38
Nedostupnost državnih izvora informacija	-	-	15	23,08	41	63,08	9	13,85
Tehnička zastarjelost	-	-	19	29,23	37	56,92	9	13,85
Rad nadigitalnim platformama	-	-	29	44,62	30	46,15	6	9,23
Pritisce eksternih agensa	-	-	16	24,62	24	36,92	25	38,46
Pritisce menadžera medija	-	-	28	43,08	26	40,0	11	16,92
Kršenje etičkih principa	-	-	20	30,77	35	53,85	10	15,38
Autocenzura	-	-	15	23,08	26	40,0	24	36,92

Uvidom u tabelu uočava se da su urednici, poput novinara, kao najkritičnije aspekte stanja novinarske profesije identifikovali niske plate (69,23%) i nizak društveni ugled i status profesije (60%), a potom pritisce eksternih agensa (38,46%) i autocenzuru (36,92%). U instrumentu su kao eksterni agensi izdvojeni država, političke stranke i oglašivači. Uočljivo je, takođe, da je u pogledu drugih aspekata, izuzev pritisaka menadžera, zastupljenost stava “kritično” veća u odnosu na stav “najmanje kritično”. Kao kritične tačke novinarske profesije najveći broj urednika je identifikovao nedostupnost državnih izvora informacija (63,08%), tehničku zastarjelost opreme za rad (56,92%) i kršenje etičkih principa (53,85%). Percepcija urednika o najmanje kritičnim aspektima stanja novinarske profesije je najizraženija u pogledu pritisaka menadžera medija (43,08%), s tim da je i u tom smislu veći ukupan broj ispitanika koji ovaj aspekt identifikuju kao kritičan i najkritičniji (56,92%). Primjetno je da autocenzuru značajno manji broj urednika vidi kao najmanje kritičnu tačku novinarske profesije (23,08%) u odnosu na ukupan broj urednika koji ovaj aspekt identifikuju kao kritičan i najkritičniji (50 ispitanika, tj. 76,92%).

U odnosu na prethodno konstatovan izostanak odgovora pojedinih ispitanika (novinara) u pogledu procjene nivoa kritičnosti određenih aspekata u radu medija i u novinarskoj profesiji, uočljivo je da je procentulana zastupljenost urednika koji se u

tom smislu nisu izjasnili značajno manja i da je shodno tome zanemarljiva u pogledu reprezentativnosti uzorka i relevantnosti rezultata istraživanja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Relevantnosti predstavljenih rezultata o nivou zastupljenosti opstruktivnih mehanizama u demokratizaciji medija i razvijanju medijskog pluralizma, kroz određenje nivoa kritičnosti stanja različitih aspekata u radu medija i novinarskoj profesiji u BiH, iz perspektive novinara i urednika, značajno su doprinijeli i odgovori menadžera medija koji u ovom kontekstu upućuju na najizraženije probleme u radu medija na ovom medijskom prostoru.

Kao najveće probleme u radu medija na medijskom tržištu BiH menadžeri su identifikovali sljedeće: 1) finansijska nestabilnost medijskog tržišta i ekonomska neodrživost medija, što rezultira nekonkurentnošću domaćih medija u odnosu na medije iz regiona i globalne medije i odlaskom renomiranih novinara u konkurentne medijske organizacije i službe za odnose s javnošću zbog boljih uslova rada; 2) nizak društveni ugled i status profesije; 3) politička i komercijalna instrumentalizacija medija; 4) niske plate novinara; 5) nesrazmjerno veći broj medija u odnosu na realne kapacitete medijskog tržišta.⁴

Ovdje su izdvojeni problemi u radu medija za koje najveći broj menadžera smatra da su najizraženiji na medijskom tržištu BiH. Pored navedenih, pojedini menadžeri

⁴ Menadžer profitno-komercijalnog štampanog medija: *Najveći problem u radu medija je nedostatak novca, ne možemo sačuvati novinare, jer je njihov posao stresan i malo plaćen, i onda oni brzo pronalaze kontakte da negdje drugo rade, gdje su bolji uslovi.* Menadžer civilnog onlajn medija: *Ekonomska neodrživost medija, niske plate novinara, ugrožen ugled profesije zbog pogrešne percepcije da svako može biti novinar.* Menadžer profitno-komercijalne televizije: *Finansijska nestabilnost medija, koja ih čini podložnim političkim pritiscima i pritiscima oglašivača.* Menadžer profitno-komercijalnog onlajn medija: *Novinari često nisu prijavljeni, rade na crno, malo su plaćeni, vlasnici medija često zloupotrebljavaju novinare. Mediji su izloženi pritiscima države, političkih stranaka i ucjenama oglašivača.* Menadžer profitno-komercijalne televizije: *Najveći problemi medija na našem medijskom tržištu su nedostatak novca, pritisci oglašivača i lidera političkih stranaka i autocenzura.* Menadžer profitno-komercijalne televizije: *Kao najveći problem medija, ali i našeg društva uopšte, vidim siromaštvo i previlik broj medija na siromašnom i malom medijskom prostoru. U tom smislu bih i naše medije u odnosu na svjetske medije ocijenila kao krajnje nekonkurentne. Njihove mogućnosti su nesrazmjerno veće od finansijskih mogućnosti domaćih medija. Pored toga što su tehnološki prema posljednjim standardima opremljeni i što imaju dopisnike iz raznih dijelova svijeta, kao naročito značajan problem naglasila bih odlazak naših najboljih novinara u te medije zbog znatno boljih uslova rada i plata.* Menadžer javnog medija: *Najveći problemi u radu naših medija su veliki politički i ekonomski uticaji na medije, na način da politika putem ekonomije ostvaruje uticaj i suprotno, malo tržište – puno medija, mediji ne mogu egzistirati.* Menadžer lokalnog javnog medija: *Finansijski faktor je najproblematičniji i medije čini otvorenim za saradnju sa organizacijama koje im omogućavaju ekonomsku održivost.* Menadžer civilnog onlajn medija: *Politički uticaj, nedostatak sredstava, malo tržište, mala kupovna moć građana, malo štampanih medija, previše igrača na tržištu koji ugrožavaju nezavisnost medija, teški uslovi za rad novinara, rade na crno, prekovremeno, niske plate.*

kao problematične sfere u radu medija i novinarskoj profesiji ističu i državni intervencionizam, neadekvatnu medijsku regulativu i neadekvatne mehanizme sankcionisanja, nizak nivo profesionalizma, nedostatak istraživačkih i analitičkih medijskih formata, te dominaciju senzacionalizma i tabloidnog novinarstva. Menadžeri smatraju da su najkritičnije tačke u radu medija u najvećoj mjeri determinisane finansijskim faktorom, koji se odražava i na novinarsku profesiju i nivo novinarskog profesionalizma.

Na osnovu rezultata provedenog istraživanja i studija koje su mu prethodile, a u čijem fokusu su medijski sistemi u produženom tranzicionom periodu, može se zaključiti da su u medijskom sistemu BiH izražene tendencije koje onemogućavaju demokratizaciju, ugrožavaju medijski integritet i medijski pluralizam. Nepotpuno distanciranje medija od državne vlasti i uopšte političkih struktura, formalna, ali ne i stvarna demonopolizacija i deregulacija medija, nemogućnost uspostavljanja konsenzusa o veoma značajnim pitanjima u kontekstu demokratizacije medijskog sistema BiH, mogu se tumačiti i kao posljedice institucionalnog konteksta u kojem mediji djeluju.

U poređenju sa rezultatima posljednjeg izvještaja MPM 2021 uočljiv je visok nivo korelativnosti između dominantnih tendencija u opstrukciji medijskog pluralizma na istraživanjem obuhvaćenom evropskom medijskom prostoru i u BiH. Rezultati predstavljenih istraživanja ukazuju na neophodnost revidiranja medijskih politika, normativnih okvira na međunarodnom i nacionalnim niovima, pooštavanja mehanizma sankcionisanja za opstruisanje procesa usmjerenih ka demokratizaciji medijskih sistema. Revidiranje aktuelne medijske politike trebalo bi da bude usmjereno na podizanje društvenog ugleda i statusa novinarske profesije, podsticanje ekonomske održivosti medija uporedo sa suzbijanjem političke i komercijalne instrumentalizacije, uspostavljanje transparentnosti vlasništva nad medijima, demonopolizaciju, suzbijanje širenja dezinformacija, i na druge aspekte značajne u kontekstu autonomnog i profesionalnog djelovanja medijskih organizacija.

LITERATURA

1. Boczkowski, Pablo J., Eugenia Mitchelstein, Martin Walter (2011), "Convergence Across Divergence: Understanding the Gap in the Online News Choices of Journalists and Consumers in Western Europe and Latin America", *Communication Research*, 38(3), 376-396.
2. Brogi, Elda, Alina Dobрева, Pier Luigi Parcu (2014), *Freedom of media in the Western Balkans*, European Parliament: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/534982/EXPO_STU\(2014\)534982_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/534982/EXPO_STU(2014)534982_EN.pdf)
3. Dobek-Ostrowska, Bogusława, Michal Głowacki, Karol Jakubowicz, Miklós Sükösd (eds.) (2010), *Comparative Media Systems. European and Global Perspectives*, Central European University Press
4. Downey, John, Sabina Mihelj (eds.) (2012), *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture*, Ashgate, Farnham, UK
5. Dragomir, Marius (2010), "Central and Eastern Europe (Part III Regional Case Studies of Media Roles)", in: Pipa Noris (ed.), *Public Sentinel: News Media & Governance Reform*, World Bank, 245-275.
6. Hadamik, Katharina (2003), *Transformation und Entwicklungsprozess des Mediensystems in Polen 1989 bis 2001*, Dissertation an der Universität Dortmund. URL: <https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/2968/1/Hadamikunt.pdf> (05. 10. 2021).
7. Hallin, Daniel C., Paolo Mancini (2004), *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press
8. Hallin, Daniel C., Paolo Mancini (eds.) (2012), *Comparing media systems beyond the western world*, Cambridge University Press
9. Hallin, Daniel C., Paolo Mancini (2012), "Introduction", in: Daniel C. Hallin & Paolo Mancini, (eds.), *Comparing media systems beyond the western world*, Cambridge University Press, 1-7.
10. Hardy, Jonathan (2008), *Western Media Systems*, Routledge, London
11. Irion, Kristina, Tarik Jusić (2013), *International Assistance and Media Democratization in the Western Balkans: A Cross-National Comparison*, Analitika – Center for Social Research, Sarajevo: https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/jusic_and_irion_a_crossnational_comparison_-_wp_01_-_9apr2014.pdf

12. Jakubowicz, Karol, Miklós Sükösd (2008), "Twelve Concepts Regarding Media System Evolution and Demokratization in Post-Communist Societies", in: Karol Jakubowicz & Miklós Sükösd (eds.), *Finding the Right Place on the Map. Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, The University of Chicago Press, 9-40.
13. Jakubowicz, Karol, Miklós Sükösd (eds.) (2008), *Finding the Right Place on the Map. Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*, The University of Chicago Press
14. Kleinstauber, Hans J. (2010), "Comparing West and East: A Comparative Approach to Transformation", in: Bogusława Dobek-Ostrowska, Michal Głowacki, Karol Jakubowicz, and Miklós Sükösd (eds.), *Comparative Media Systems. European and Global Perspectives*, Central European University Press, 23-39.
15. Kuprešanin Vukelić, Andela (2018), *Informacione determinante medijskog sistema Republike Srpske u globalnoj medijasferi*, doktorska disertacija, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet
16. Mihelj, Sabina, John Downey (2012), "Introduction: Comparing Media Systems in Central and Eastern Europe: Politics, Economy, Culture", in: John Downey & Sabina Mihelj (eds.), *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture*, Ashgate, Farnham, UK, 1-14.
17. *Monitoring media pluralism in the digital era* (2021), European University Institute (EUI): https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/71970/CMPE_MPM2021_final-report_QM-09-21-298-EN-N.pdf?sequence=1&isAllowed=y
18. Noris, Pipa (ed.) (2010), *Public Sentinel: News Media & Governance Reform*, World Bank
19. Osmančević, Enes, Adis Šušnjar (2021), *Integritet novinarstva i transparentnost medija u Bosni i Hercegovini*, Transparency International, Sarajevo
20. Peruško, Zrinjka, Dina Vozab, Antonija Čuvalo (2015), "Digital Mediascapes, Institutional Frameworks, and Audience Practices Across Europe", *International Journal of Communication*, 9, 342-364.
21. Petković, Brankica, Sandra B. Hrvatinić, Sanela Hodžić (2014), *Značaj medijskog integriteta: Vraćanje medija i novinarstva u službu javnosti*, Regionalni pregled i istraživački izvještaj o medijskom integritetu u Bosni i Hercegovini, Fondacija za razvoj medija i civilnog društva "Mediacentar", Sarajevo

22. Popadić, Dragan, Zoran Pavlović, Iris Žeželj (2018), *Alatke istraživača: metodi i tehnike istraživanja u društvenim naukama*, Clio, Beograd
23. Sparks, Coline (2012), "The Interplay of Politics and Economics in Transitional Societies", u: John Downey & Sabina Mihelj (eds.), *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture*, Ashgate, Farnham, UK, 41-62.
24. Voltmer, Katrin (2012), "How Far Can Media Systems Travel? Applying Hallin and Mancini's Comparative Framework outside the Western World", in: Daniel C. Hallin & Paolo Mancini (eds.), *Comparing media systems beyond the western world*, Cambridge University Press, 224-245.

DEMOCRATISATION AND ADVANCEMENT OF MEDIA PLURALISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA OBSTRUCTIVE MECHANISMS IN MEDIA

Summary:

The establishment and development of media pluralism is an important prerequisite for the democratization of media systems. Exposure of the media to various aspects of instrumentalization significantly limits the process of its democratization, which results in the media being inadequately differentiated, politically polarised, and commercially instrumentalized, thus narrowing the space for media organizations to act in a professional and free manner, based on public interest. The aforementioned trends point to the dominant presence and agency of obstructive mechanisms within the process of media and media systems democratization and establishment of media pluralism. Concerning the aforementioned, the paper presents mechanisms or patterns of agency that primarily obstruct the development of internal media pluralism in the media market of Bosnia and Herzegovina. Internal pluralism is especially significant for the process of successful media democratization since it is a common case that external pluralism merely serves the purpose of providing a formal cover for meeting criteria as regards plurality of media companies and their respective editorial policies. To this end, the paper identifies critical issues in media practice and journalism as a profession in Bosnia and Herzegovina, featuring them as primary aspects within the context of effective democratization and orientation towards the successful establishment of differentiation of media content at the level of individual media organizations. The level of criticality of various aspects of the media is examined from the perspective of both journalists and editors employed with respective media organizations in Bosnia and Herzegovina, as well as of media managers in this media market.

Keywords: media democratization; media pluralism; media instrumentalization; professional communicators; Bosnia and Herzegovina

Adresa autorice
Author's address

Andela Kuprešanin Vukelić
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
andjela.kupresanin-vukelic@fpn.unibl.org